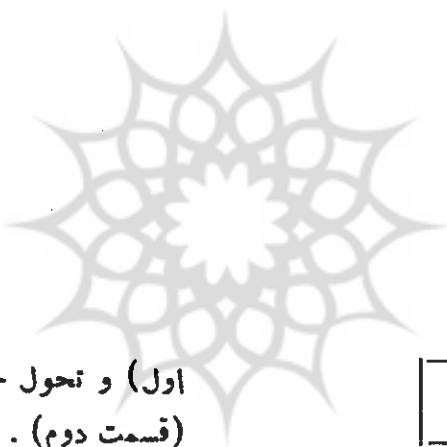


کتابشناسی



اول) و تحول حقوق جزا و جرم‌شناسی
(قسمت دوم) .

حقوق جزا

شناسی که هشت سال از انتشار آن
می‌گذرد و هنوز جلد دوم آن چاپ نشده و در
دسترس قرار نگرفته و امیدواریم که
نگارنده در انتشار آن همت بخرج دهند
و از انتظار طالبان آنرا بیرون آورند، چه
از نظر سبک نگارش و ترجمه و چه از نظر
نکات ادبی در خور توجه و دقت است.
چه بطوری که در اغلب کشورهای متریقی
رسم است، مستشاران دیوان کشور باید
همواره در نشر کتب و رسالات حقوقی

حقوق جزا

و
جرم‌شناسی

دکتر علی صدارت

سر آغاز ، مقدمه ، متن ، فهرست
و غلطنامه، ۳۵۳ ص ، ناشر کانون معرفت،
چاپخانه افست ، آبان ۱۳۴۵ ، تهران.
این کتاب شامل دو قسمت است :
موضوع حقوق جزا و جرم‌شناسی (قسمت

و غلطنامه، ۱۷۲ ص، چاپ چهر، تهران
۱۳۴۳.

این کتاب در دو باب، باب اول طرق
دفاع جامعه و باب دوم دروسایل دفاع
جامعه در مقابل جرم و مجرم تسدوین
گردیده است. باب اول از يك فصل و
چند قسمت و مبحث تشکیل می گردد. باب
دوم متشکل از چند فصل و مبحث و قسمت
است.

۱۷۲ صفحه کتاب مذکور در نوع
خود بسیار جالب و آموزنده بوده، مسایل
علمی با مهارت و استادی خاص و با عبارات
ساده و روان بیان شده است. تقسیم بندی
مطالب و روش تحقیق و مطالعه بسیار خوب
انجام گرفته، نظم مطالب و انفکاک مسایل
مجزا و اشمال موضوعات مشابه در نهایت
دقت تحت عناوین خاص خود قرار داده
شده است.

محتوی کتاب از نظر علمی جالب تر
از طرز تنظیم و شکل آنست و بحق کتابی
است که نه فقط برای امثال اینجانب قابل
استفاده است، بلکه برای فضلا و استادان
حقوق نیز مفید خواهد بود. هنر نویسنده
در تدوین کتاب مخصوصاً از این لحاظ
اهمیت دارد که مطالب علمی و معضل را
قابل فهم گردانیده است. نظم مسایل و
مطالب آنقدر عالی است که بیایه کتب
فرنگی می رسد و اگر نویسنده چند توجه
نموده بود، کتاب ارزنده اش در زمره
بهترین کتب علمی حقوق که در مملکت
ما تعداد آنها متأسفانه بسیار نادر است،
قرار می گرفت. کتاب گزار ضمن آرزوی
توفیق مؤلف در اصلاح چاپهای بعدی و
تالیفات دیگر امیدوار است در چند نکته
که بنظر اینجانب مستلزم دقت بیشتر

مانند استادان دانشگاه همت بخرج دهند
و بسا اوقات يك نوع الزامی برای خود
تصور می کنند؛ خوشبختانه در دیوان
کشور ایران هم رسالات چندی از طرف
مستشاران یا دادیاران دیوان عالی کشور،
چه بعنوان رساله دکترا و چه بعنوان
دیگر - حتی کسانی که صاحب ذوق ادبی
هستند یا در علوم قدیم کار کرده اند،
کتابهایی در این گونه امور هم نشر داده اند -
کتبی انتشار یافته که باز هم در جای خود
بتدریج به آن کتب اشاره و مصنفین آنها
را معرفی خواهیم کرد.

مزیتی که کتاب آقای دکتر صدارت در بر
دارد، موضوع جرم شناسی آن است که
بطوری که در مقدمه کتاب آورده اند، از
حقوق جزای عمومی و جرم شناسی تألیف
پرفسور کاستون استفانی و پرفسور لوامور
استادان حقوق جزای پاریس ترجمه شده
و هر جا با حقوق ایران تماس پیدا کرده،
مؤلف مضایقه ای در توضیح و تشریح آنها
نموده و کتاب صرفاً بصورت ترجمه
خالص نیست، بلکه تقبلی در موضوعات
مختلف از طرف مولف آن با اظهار نظرهای
مشخص بعمل آمده است.

ما بامید انتشار و انتظار جلد دوم
آن توجه خوانندگان را بکتاب نفیس
مزبور جلب می نمایم.

علی اصغر شریف

دفاع جامعه

در

مقابل جرم و مجرم

حافظ ایمن

رساله دوره دکترا، حاوی دیباچه،
مقدمه در روش تحقیق و تدوین رساله،
دو باب، فهرست منابع کتب فارسی و فرانسه

بوده، امعان نظر شود:

۱ - تقسیم‌بندی مطالب باب اول
بیش از يك فصل ندارد. بنا بر این تقسیمی
زیر عنوان فصل اول زاید بنظر می‌رسد.
۲ - در ص ۳۱ در مقایسه دعاوی
مدنی و کیفری لازم بوده يك وجه افتراق
مهم این دو دعوی که عبارت از ارزیابی
ادله از قبل برای قاضی است، مدنظر قرار
می‌گرفت. همچنین بالزام واجبار قاضی
بارزشیایی مقررات تعیین‌شده قبلی برای
ادله مدنی و بعکس آزادی در ارزیابی
ادله در دعوی کیفری توجه می‌شد.

۳ - در ص ۴۳ لازم بود توضیح
داده می‌شد که چنانچه متهم کارمند دولت
باشد و بعد از صدور کیفر خواست و تعلیق
از خدمت قبل از محاکمه فوت نماید،
اقدامات مراجع قضایی و اداری در قرار
موقوفی تعقیب و برقراری مستمری از نظر
علمی با چه مبانی باید انطباق داده شود
و از لحاظ عملی بچه تصمیمات و اقداماتی
متعقب باشد.

۴ - در مطالعه کتب و رسالاتی که
پایه و زمینه تحقیق را تشکیل می‌دهد،
منابع جدید کمتر مورد توجه بوده و حال
آنکه قلمرو حقوق مانند قلمرو دانش
طبیعی در عصر ما پیوسته تغییر می‌پذیرد
و در بسیاری موارد از اساس دگرگونی
می‌شود. بنا بر این شایسته است که مطالعه
کتب سال‌های جدید بعنوان منابع تحقیق
بر کتب قدیمی مرجح باشد.

۵ - در منابع و اساس تحقیق به کتب
و رسالات گروه حقوق لائین و بعضی
کشورهای اسلامی اکتفا شده است، در-
صورتی که حق این بود که به نظام کیفری

ممالک متحده امریکا که آن دستگاہ
تولیدی عظیم را تضمین می‌کند و یا
بریتانیای کبیر که با وجود مشکلات
روز افزون اقتصادی آن آزادی شایان
توجه را بر مردمش ارزانی می‌دارد، همچنین
به نظام کیفری گروه کشورهای دیگری که
جامعه را با آیینی کاملاً مختلف و جدید
اداره می‌کنند، توجه و عنایت می‌شد.
علی اکبر درخشانی

حقوق مدنی

اقرار مدنی

فتح‌الله امیری دولت‌شاهی

پایان نامه دوره دکتری حقوق،
متضمن غلطنامه، صورت منابع فارسی و
عربی و فرانسه، تفریظ استاد محمد
سنگلجی تهرانی، سرآغاز، کلیات، هفت
بخش، ۲۴۸ ص، چاپ؟، تهران، بهمن
۱۳۴۲.

در قانون مدنی و آیین دادرسی مدنی
و حتی در آیین دادرسی کیفری در باب
اقرار و اعتبار آن مقرراتی وضع گردیده
و در تفسیرهای متعددی که از جلد اول
و تفسیر مشروحی که از سه جلد قانون
مدنی شده، اقرار در دعاوی مدنی جزو
ادله اثباتی صف اول قرار گرفته است،
و بهمان اندازه که اقرار در دعاوی مدنی
منحصراً دلیل قاطع شناخته شده، برعکس
در امور کیفری نه فقط به تنهایی قاطعیت
ندارد، بلکه مواردی پیش می‌آید که
قضات، مخصوصاً در دیوانعالی جنایی از آن
به ضرر مقرر و بسود مجرم واقعی استفاده
نمی‌کنند. تدوین‌کننده این کتاب چون
خود از قضات با سابقه و دانشمند بوده،

در کتاب خود ص ۱۲۱ با اشاره به ماده ۳۲۹ آیین دادرسی کیفری باین امر توجه کامل نموده اند .

ضمناً مواردی هست که اعتبار اقرار به سود ثالث و زیان آن متوجه ثالث غیر از مفرست ، مانند موارد ماده ۷۲ قانون ثبت باعطف بشماره ۱۲۹۰ قانون مدنی و موارد متعدد دیگر که نیز در ص ۲۲۰ کتاب مزبور باین نکته توجه شده .
بجہات مزبور در پایان نامه آقای دکتر فتح‌الله دولت‌شاهی آنچه و هر چه در باب اقرار لازم بوده، جمع آوری شده و برای همه حقوق‌دانان قابل استفاده است .

قاسم بصری

تاریخ حقوق ایران

قانون و داد گستری

در

شاهنشاهی ایران باستان
سناتور اشرف احمدی

حاوی مقدمه مؤلف ، متن و فهرست ، ۲۵۹ ص، کاغذ عالی و چاپ زیبا ، چاپخانه وزارت فرهنگ و هنر، تهران ، ۱۳۴۶ .
این کتاب حاصل کوشش و زحمات چندین ساله نویسنده محترم است، زیرا بطوری که در مقدمه آمده ، بدو رساله پایان تحصیلی مؤلف در سالهای ۱۳۱۷ و ۱۳۱۸ مدرسه حقوق بنام «حقوق و قضا در ایران» بوده که بعدها با بسط و توسعه و تکمیل موضوع بصورت کتاب ارزنده ای بنام «قانون و داد گستری در شاهنشاهی ایران باستان» زینت بخش مطبوعات ایران

شده است .

این تألیف با توجه بمستندات و مدارکی که از آن استفاده شده ، قسمتی از تاریخ قضایی و عظمت شاهنشاهی ایران را نشان می‌دهد .

در بحث اول و حسن مطلع این کتاب سخن از عدالت و تجلیات آن در اجتماع با استفاده از گفته‌های نغز بزرگان دین، حکما ، فلاسفه و شعرا بمیان آمده که در جای خود بلطف مندرجات کتاب افزوده است . شاید در بادی امر چنین بنظر برسد که بحث در اطراف عدالت و نقل گفتار بزرگان خارج از عناوینی است که در موضوع بحث انتظار آن را باید داشت و حال آنکه بعقیده ما علاوه بر توصیف و تشریح عنوان عدالت که باعث شیرینی کلام است، خوب بود در خصوص انصاف و مصلحت عمومی هم در کتاب صحبت می‌شد تا بلطف و انسجام کتاب بیش از پیش افزوده گردد . در هر صورت عدالت و عدالت اجتماعی دیباچه کتاب است، عدالت یعنی مطالبی که عظمت و استحکام پایه‌های هر کشوری بر روی آن استوار است .

اما اصل کتاب بدو قسمت اساسی تخصیص یافته است :

در قسمت اول از داد گستری در زمان هخامنشی ، اشکانی ، ساسانی سخن بمیان آمده و از فصل نهم ببعد گفتگو از ادله اثبات دعوی و شرایط قضات و مسئولیت کسانی که بر مسند قضایی نشینند، جرایم و کیفرها در دوره ساسانی و حقوق خصوصی مربوط به نکاح، وصیت، خرید و فروش بردگان ، ضمان ، ارث ، اجاره

امیدواریم دنباله این کتاب نفیس را دانشمندان محترم از نظر مقصودی که در نظر گرفته‌اند، تمقیب و تا زمان حاضر برشته تحریر در آورند و این نقیصه را بهمان سبکی که شروع نموده‌اند، بیابان برسانند.

علی اصغر شریف

حقوق تطبیقی

وکالت دادگستری در جهان

Die Rechtsanwaltschaft in der
Welt
(UIA)

گزارش دهنده کل
ورنر کالسباخ

جلد اول متضمن فهرست، پیش‌گفتار، ملاحظات قبلی، مقدمه، فهرست منابع و حروف اختصاری، گزارشهای کشورها و فهرست الفبایی، ۶۱۰ ص، به دوزبان فرانسه و آلمانی، چاپ دالوز و سیری، پاریس ۱۹۵۹.

این کتاب يك گزارش تخصصی (مونوگرافی) و يك اثر ارزنده تطبیقی است که بهمت اتحادیه بین‌المللی وکلای دادگستری (UIA) تالیف گردیده و هدف آن بحث درباره وجود و تحول، موقع و وظایف، حقوق و تکالیف و کیل دادگستری در جهان (ص ۳) است، از این رو به درک پدیده وکالت دادگستری و شناسایی وجود و ارزش این تأسیس عظیم اجتماعی که در هر عصری باقتضای محیط، گاه در حال عنصری، و ازسده‌های هفدهم و هجدهم

املاک، رهن، مالکیت، طلاق، ازدواج با محارم، وقف و غیر آن شده و در حقیقت مطالب کلی حقوق مدنی و کیفری را در آن زمان تشریح نموده و توضیح داده‌اند.

قسمت دوم، قسمت آخر کتاب که مهمترین فصول آنست، ترجمه «مانیکان هزار داستان» مربوط بدوران ساسانی و موضوع آن مربوط بحقوق مدنی است و حاوی رویه قضایی و اصول آن مبتنی بر دستوره‌های دینی زرتشی است. مانیکان هزار داستان متضمن هزار فتوای قضایی در باره مسایل مختلف حقوقی است و در حکم اصول و رویه‌های قضایی ممالک پیش‌رفته امروز تدوین یافته است.

در فصل ۱۵ ترجمه چند فصل از کتاب بار تلمه، در فصل ۱۶ ترجمه قسمتی از کتاب سلسارا، در فصل ۱۷ کتاب بنام داستان دینیک، مجموع پاسخهایی است که مؤبد بزرگ فارس و کرمان به پرسشهای دینی و اخلاقی و قضایی داده. در فصل ۱۸ از کتاب وندی‌داد که مرحوم سید محمد علی داعی الاسلام آنرا ترجمه کرده و آنرا قدیمی‌ترین سند تاریخی قوم آریا دانسته است، حاوی احکام شریعت زرتشت است.

*

حال با این ترتیب خوانندگان متوجه خواهند شد که مولف در شناساندن تاریخ قضایی و دادگستری در شاهنشاهی ایران باستان گنجینه گرانبهایی گردآوری و در دسترس علاقه‌مندان قرار داده‌اند و این اثر تا چه حد در خور توجه بوده و روشی که در کار تألیف آن به خرج داده‌اند، تا چه حد شایان دقت و تحسین است.

همچون «بنای استوار حرفه‌ای» تجلی نموده
کمکم می‌کند.

در این کتاب بررسی سازمان و کلای
دادگستری کشورها بر حسب تقسیمات
حوزه‌ای (حوزه حقوق لاتین، حقوق انگلیس-
آمریکا، حوزه حقوق ژرمن) فصلبندی
نشده. چون این اثر منحصر به همین جلد
نیست و اختصاص جلد اول تنها به یک
حوزه که اکثر سازمانهای وکالتی موجود
در آن با یکدیگر شباهت کلی دارند،
خواننده را از آگاهی از مقررات وکالت
در دیگر حوزه‌ها بازمی‌داشت تا مدت‌ها
بعد جلد دیگر ظاهر شود. بنابراین در
این جلد از فرانسه، نروژ، هلند، سوئیس،
ایالات متحده آمریکا و کسلاوی گفتگو
شده است، تا سازمان وکالت در کشورهای بی
نظامهای گوناگون اقتصادی، اجتماعی
و حقوقی روشن شود، ملاحظات قبلی ص
۱۱.

در تنظیم این جلد اول و کسلاوی
دادگستری آلمان سهم بسزایی داشته‌اند
و علت اینکه اتحادیه بین‌المللی وکلای
دادگستری تالیف این جلد را بنظرارت
وکلای برجسته آلمانی سپرده، این
است که آلمان در جرگه کشورهای است
که پیوسته و بیشتر به آموزش عمومی،
حقوقی و علمی وکلای دادگستری خود
اشتغال داشته؛ بعلاوه نخستین کسی که
درصد گردآوری مقالاتی را جمع به حرفه
وکالت در کشورهای مختلف برآمده،
وکیل دادگستری آلمانی بنام دکتر
ماگنوس بوده است، مقدمه ص ۹. بنا بر-
این سابقه اتحادیه بین‌المللی مزبور کمتر
ورنر کالسباخ وکیل دادگستری آلمان
(کلن) را بسمت «گزارش دهنده کل» و

راهنمای گروه برگزیده، اولین مقدمه
مبسوطی حاوی کلیات وقواعد و مقررات
وکالت از دریچه حقوق تطبیقی نگاشته
و کار خود را با بیطرفی و عمق و تیزهوشی
فراوان از پیش برده است، ص ۲ تا ۱۸۱.
مقررات و آیین حرفه‌ای وکالت در
هر کشور بیک یا چند عضو برجسته اتحادیه
از کشورهای مختلف واگذار شده و گزارش
دهندگان منفرد ملی، بمسئولیت خود و
براهنمایی و نظارت گزارش دهنده کل
این اثر گرانبها را تالیف کرده‌اند،
بنا بر این کتاب حاضر نمره کارها هنگ
دسته جمعی است.

بیان آن بسیار ساده، منظم و قابل
اطمینان است. گاه نه تنها قواعد حرفه‌ای،
بلکه همچنین جهان بینیه‌های گوناگون
مربوط بوضع حرفه وکالت تطبیق می‌شود.
از این رو مراجعه به آن حل مشکل را آسان
می‌سازد و با استفاده از تجربه‌های علمی
دیگران قدرت عمل فزونی می‌پذیرد.

*

بررسی تطبیقی «وکالت دادگستری
در جهان» نشان می‌دهد که میان مقررات
مربوط کشورهای اصول بنیادی مشترک
حکم فرماست. از این حیث انطباقی وسیع
بین اصول وکالت در جهان موجود است؛
ولی جزئیات مقررات وکالت بسیار مختلف
و متفاوت است.

کتاب حاضر، چنانکه در بورت مارتین
در پیش گفتار (ص ۵) بی‌معاشاره می‌کند،
نخست اختلاف شرایط را در هر محیطی
بدست می‌دهد: قشر وکیل در هر جامعه
بنحوی زیست می‌کند و قلمرو فعالیت
وکیل در کشورها مختلف است. در

يك مملكت و كيل راه حرفه‌ای درخشانی را می‌پويد ، بی آنكه يك بار هم در پيش كرسی داد گاه بایستد . در نقطه دیگر وی همه تلاش زندگی خود را صرف آخرین دفاع می‌کند !

شون وکالت نیز فرق می‌کند : در بیشتر کشورهای جوان در تنظیم مقررات وکالت به « اصل آزادی » توجه فراوان شده و حال آنکه در کشورهای دیگر سنتهای قدیمی که مبتنی بر روح فرقه‌ای مذهبی و تقسیم‌بندی طبقاتی است ، در قواعد و احکام وکالت حفظ گردیده است ؛ گاهی وکیل دادگستری هر کاری بخواهد ، می‌تواند بررساند و گاه هر دوی بروی او بسته است . در يك جامعه وکیل مسئولیت سنگینی در زندگی تجارتي و دادستد به عهده می‌گیرد ، در نقطه دیگر حتی عمل تجارتي موجب حذف نام وی از فهرست وکلا که محدود و انحصاری است ، می‌شود ، مقدمه ص ۵ .

همچنین حمایت از حرفه وکالت و وکیل نیز بر حسب جهان بینیهای گوناگون بطور متفاوت تنظیم یافته : در يك نقطه اگر کسی وکیل نباشد و نظر مشورتي بدهد ، عمل او غیر قانونی است . در کشور دیگر وکیل حتی « انحصار نمایندگی در داد گاه » ندارد و هر کس می‌تواند دفاع از متهم را در بعضی یا همه مراجع قضایی تقبل و ایفا کند ، مقدمه ص ۷ . رویهم در جوامع سنتی استحکام دوام قواعد و آداب و رسوم حرفه‌ای بیشتر است و تکامل آنها به آرامی و ثبات ادامه دارد .

*

نخستین گزارش مربوط به وکالت در

فرانسه است که بطرزی فشرده حقوق وکالت را در حلقه کشورهای سبک حقوق لاتین نشان می‌دهد ؛ پس از آن گزارش نروژ حاوی حقوق جوان و خواسته وکالت در خطه شمالی اروپاست . در مقررات این کشور جریانهای تاریخی رمی و آلمانی با اندیشه‌های نوین در هم آمیخته شده است ؛ و بهمین طریق با اختلافی اندک ، حقوق وکالت در هلند مبتنی بر بستگی حقوق رم و آلمان با تابدید بیشتر فکر حقوق رم باقتضای عصر ناپلئون است که سرانجام « فکر حقوق حرفه‌ای ملی » جایگزین آن می‌شود ؛ در گزارش سوئیس بعضی جهات تکامل حقوق آلمان دیده می‌شود . ولی سوئیس بدلائل بسیار براه اختصاصی خود در تکامل پدیدة وکالت دادگستری رفته است ؛ در گزارش آمریکا ارتباط با حقوق انگلوساکسون مشهود است ، ولی از جهانی دیگر بانظامهای حقوقی قاره اروپا شباهت وجود دارد ، ملاحظات قبلی ص ۱۳ .

*

کتاب « وکالت دادگستری در جهان » از وضع حقوقی « جامعه متخصصی » گفتگو می‌کند که هدف اصلی آن همیشه این بوده که در اعمال نیروی قضایی همکاری کند ؛ جامعه‌ای که پیوسته در شکلداد قوانین ، تاثیر فعالانه داشته و کمک و انتقاد خود را به نیروی اجرایی عرضه داشته است ؛ جامعه‌ای که در فعالیت شب و روز خود در حیطه اقتصادی و اجتماعی تکالیف بسیار با اهمیتی ایفا می‌کند ، مقدمه ص ۷ . بهمین جهت این کتاب برای همه کسانی که بازندگی سیاسی ، اداری

و دادوستد سروکار و مسولیتی دارند، سودمند و آموزنده است. اهمیت خاص این اثر برای وکلای دادگستری محتاج به تاکید نیست، چه نفع همه وکلای دادگستری در سراسر جهان در این است که وجود آنان همه جا بدرستی و نیکی درک شود.

دکتر تقی لطفی

بحث تطبیقی

راجع به

عمد و خطا

و آثار آنها در حقوق جزایی

محمد علی کتابی

رساله دکترای، حاوی پیش گفتار، سه گفتار، فهرست کتب فارسی و عربی و فرانسه و فهرست موضوعات و غلطنامه، ۱۷۶ ص، چاپ موسوی، تهران، سال انتشار؟

رساله دکترای آقای محمد علی کتابی در سال ۱۳۴۲ با درجه «بسیار خوب» مورد تصویب هیئت رسیدگی دانشکده حقوق واقع شده است.

در این رساله مقدمه‌ای بمن‌وآن پیش گفتار و دو گفتار در عمده و خطا و يك گفتار هم تخصیص به «نتیجه بحث و تمایل حقوق کیفری در آینده» یافته است.

پیش گفتار این رساله متضمن يك سلسله مسایلی است که باید در اطراف آن بحث بسیار شود، زیرا در این مقدمه مولف پس از يك سلسله انتقاد از آشفتگی و وضع قانون جزا و سرزنشهایی که در این خصوص بعلمت فقدان نظام کیفری نموده، علت نگارش کتاب را در تشریح عمده و خطایان داشته است. مسئله پیوند قانونی، ترجمه قانونی، فقدان نظام کیفری،

کمبود نظام علمی، اینها مسایلی است که موافق با اظهار تأسف از نبودن فکر منظم و اصولی برای موضوعات جزایی مطلب را به موضوع عمده و خطا کشانده اند.

در قسمت سوم، یعنی رویه قضایی در ایران نسبت بجرایم غیر عمده با تفرسنی که در قوانین جزا نموده اند، به هفده مورد جرایم غیر عمده اشاره کرده اند که حایز کمال اهمیت است و چنین عنوان نموده اند که متأسفانه دستگاه جزایی ایران در خصوص بزه های غیر عمده هم متکی به نظام و قاعده علمی نیست.

کتاب آقای دکتر محمد علی کتابی اثری سودمند و حاوی نکات دقیق است و مطالعه آنرا بدوستانان نظام حقوقی توصیه می نمایم.

علی اصغر شریف

مجموعه
رویه قضایی

اصول قضایی حقوقی

دیوانعالی نمیز

از

۱۲۹۲ تا آخر اسفند ۱۳۱۰

تدوین

محمد بروجردی (عبده)

بطوری که گرد آورنده (مرحوم عبده) در صفحه آخر این مجموعه در تاریخ ۱۵ آبانماه ۱۳۱۱ یاد آوری فرموده اند، از سنه ۱۲۹۲ تا بهمن ۱۳۰۵ (انحلال عدلیه) از ۳۳۹۲ حکم در مدت چهارده سال با مراجعه به آن احکام تصمیمات و رویه های قضایی دیوان مزبور

در ردیف قدیمترین و اولین مجموعه‌های
رویه قضایی مربوط و دارای ارزش فراوان
است .

علی اصغر شریف

مجموعه قوانین

مجموعه قوانین

مربوط به

صلاحیت

در

امور حقوقی، مراجع دادگستری،

داوری اجباری

و

مراجع حل اختلاف غیر دادگستری،

زیر نظر

دکتر خسرو گیتی

مجموعه مزبور زیر نظر آقای دکتر
خسرو گیتی و با کمک کارکنان دفتر فنی
قوانین مجلس سنا تهیه شده است. مجموعه
نفیس است در ۷۸۹ ص که بوسیله مؤسسه
چاپ و انتشارات امیر کبیر در سال ۴۶
چاپ و در سه کتاب تدوین گردیده
است :

کتاب اول ، مراجع دادگستری ؛
کتاب دوم ، داور اجباری ؛ کتاب سوم،
مراجع غیر دادگستری .

برای این سه کتاب مقدمه‌های
مربوط بکلیات اصول راجع بصلاحیت
آورده شده که در جای خود شایان دقت
و توجه است . مجموعه مزبور باین سبک
و سیاق در جای خود مجموعه است ابتکاری
و مخصوصاً با توجه به فهرستی که برای
مراجعة کنندگان کار را آسان نموده ،

استخراج و مرتب گردیده و در سال
۱۳۰۶ با مراجعه به ۶۲۶ حکم ، در
سال ۱۳۰۷ با مراجعه به ۷۲۹ حکم،
در سال ۱۳۰۸ با مراجعه به ۱۲۳۵ حکم،
در سال ۱۳۰۹ با مراجعه به ۱۳۳۱
و در سال ۱۳۱۰ با مراجعه به ۱۱۴۷
حکم که جمعاً ۸۴۶۰ می‌باشد ، چنین
مجموعه‌ای گردآوری و تنظیم شده است.
این مجموعه بصورت حروف الفبا تنظیم و
در ۶۳۲ فقره خلاصه شده و ضمناً شماره
احکام و تاریخ آنها را نیز یادآوری
کرده اند .

علی اصغر شریف

مجموعه

رویه قضایی

قسمت استخدامی

تالیف

احمد متین

شامل نظریات دیوانعالی کشور
ارسال ۱۳۱۳ تا ۱۳۳۰ تألیف آقای
احمد متین رئیس رویه قضایی که در
اردیبهشت ۱۳۱۱ در ۱۲۲ ص چاپ شده،
شامل مطالب زیر است :

اعاده حیثیت، انتظار خدمت، حقوق
زمان بیکاری ، ترفیع ، تشخیص پایه ،
تبدیل پایه ، اضافه حقوق ، حق مقام ،
فوق‌العاده ، هزینه سفر ، مدت خدمت،
قانون افزایش، آیین نامه قانون کمک،
بازنشستگی ، حقوق بازنشستگی ،
برقراری وظیفه قضات معلمین و پزشکان
و کارمندان و پست و تلگراف .

این مجموعه نیز با حروف الفبا و
بطریق فوق جمع آوری، ولی تعداد آرا
و احکام غیر معلوم و شماره بندی نشده،

حکایت از ذوق و استعداد تهیه کنندگان آن دارد.

علی اصغر شریف

مجموعه

قوانین ارتش

کردآوری

حسن معاصر

این مجموعه گردآورده آقای حسن معاصر دادیار سابق دیوان عالی کشور است که در تاریخ انتشار مشاور حقوقی و معاون دادستان ارتش بوده اند. این مجموعه متضمن دو قسمت است: قسمت اول، قانون دادرسی و کیفر ارتش؛ قسمت دوم قوانین مختلف ارتش.

این مجموعه تاریخ چاپ ندارد و حاوی ۲۴۹ ص و سوای قانون دادرسی و کیفر ارتش مصوب دی ماه ۱۳۱۸، قانون خدمت نظام وظیفه، قانون ترفیعات ارتش، قانون بازنشستگی ارتش شاهنشاهی، آیین نامه اجرای احکام دادگاههای ارتش در قسمت دوم مجموعه گردآوری و چاپ شده است.

علی اصغر شریف

مجموعه

اصول جنایی

و

قوانین ارتش

کردآوری

سرهننگ ستاد علی جاویدان

چاپ چهارم این مجموعه مورخ سال ۱۳۳۱ و در دسترس است، شامل دو قسمت: قسمت اول مجموعه مختصری از اصول جزایی و قسمت دوم قوانین ارتش و ضمایم آن از قبیل قانون خدمت نظام وظیفه عمومی، قانون ترفیعات ارتش شاهنشاهی، قانون

حکومت نظامی و آیین نامه اجرای احکام دادگاههای ارتش، آیین نامه مرخصی و معافیت پزشکی، جدولهای حقوق؛ تکالیف قانونی ژاندارمری هم جمع آوری گردیده است.

علی اصغر شریف

نشریه حقوقی

روزنامه رسمی

کشور شاهنشاهی ایران

شامل قوانین، تصمیم نامهها، قراردادها، رویه های قضایی، اساسنامهها، تصویب نامهها، آیین نامهها، بخشنامهها و آگهیها، تابع سازمان وزارت دادگستری و سازمان روزنامه رسمی کشور شاهنشاهی. با استناد ماده ۳ قانون مدنی که مقرر داشته، «انتشار قوانین باید در روزنامه رسمی بعمل آید»، در سال ۱۳۰۷ وزارت دادگستری متحد المال صادر نمود که بر طبق آن برای اجرای مدلول ماده ۳ قانون مدنی مجله رسمی وزارت عدلیه بوجود آمد و اولین شماره آن در اول خرداد ۱۳۰۷ منتشر شد. محل این مجله در عمارت ثبت کل بود و هفته ای ۳ شماره منتشر می شد.

وظیفه این مجله بر طبق سرلوحه عبارت بود از اعلانات ثبت اسناد و املاک و انتشار قوانین و نظامنامه و مقالات راجع به فلسفه ثبت اسناد و سایر قوانین. متعاقب انتشار مجله رسمی وزارت عدلیه بر طبق متحد المال مورخ بیستم اسفند ۱۳۰۷ مقام ریاست وزرا مقرر شد، کلیه

نظامنامه‌هایی که بتصویب هیئت دولت می‌رسد، در مجله رسمی عدلیه منتشر گردد. متدرجاً علاوه بر جهات مذکور اعلانات حقوقی و جزایی و حصرورائت و باتشکیل اداره ثبت شرکتها، آگهیهای مربوط به شرکتهای رسمی هم مقرر شد در مجله رسمی وزارت عدلیه چاپ و منتشر شود

پس از تغییر عنوان وزارت عدلیه بوزارت دادگستری مجله رسمی وزارت عدلیه هم به **مجله رسمی وزارت دادگستری** تغییر یافت. این مجله تا ۱۳۲۳ منتشر می‌شد. سپس در این سال برطبق قانون بودجه مجلس شورای ملی روزنامه‌ای بنام **روزنامه رسمی کشور شاهنشاهی** بوجود آمد که محل انتشار آن در مجلس شورای ملی بود. در این روزنامه علاوه بر مطالب مذکور صورت مشروح مذاکرات مجلس شورای ملی نیز منتشر می‌شد. باین ترتیب روزنامه رسمی کشور شاهنشاهی بوجود آمد که اولین شماره آن باین وضع در تاریخ ۲۳ بهمن ۱۳۲۳ منتشر شد.

روزنامه رسمی تا سال ۱۳۳۷ منتشر می‌شد، تا اینکه برطبق ماده ۳ و ۴ قانون بودجه سالهای ۳۷ و ۳۸ مجلس شورای ملی و تبصره ۱۸ و ۱۹ قانون بودجه سال ۳۸ کل کشور روزنامه رسمی کشور شاهنشاهی از مجلس شورای ملی منتزع و انتشار آن بوزارت دادگستری واگذار شد و از آن تاریخ بی‌مدت بطور روزانه منتشر می‌شود و انجام آن برطبق تصویب نامه هیئت دولت به شخصیت حقوقی «سازمان روزنامه رسمی کشور شاهنشاهی» واگذار شده است. این روزنامه در روی

کاغذ کاهی وبصورت درهم و برهم و بدون تقسیم مطالب منتشر می‌شد. اینجانب در سال ۱۳۴۶ مأموریت یافتم بعنوان مدیرعامل انجام وظیفه نمایم. و اولین اقدام تغییر شکل و نوع کاغذ بود. نوع کاغذ کاهی بود، بکاغذ سفید خوب تبدیل شد؛ از حیث محتوی نیز مطالب مختلف با تهیه کلیشه‌هایی با خط خوب از هم تفکیک شد تا امکان مراجعه به آن سهل گردد؛ چه سابقاً اگر کسی می‌خواست مطلبی را پیدا کند، چون مطالب تقسیم نشده بود هر مطلبی در جای خود نبود، ناگزیر بود بهمه مطالب روزنامه مراجعه کند تا آنچه مورد نظر است، پیدا کند؛ بهمه همراه هر روزنامه جزوه دیگری که حاوی قوانین، تصویب نامه‌ها، آیین نامه‌ها و آرای دیوان عالی کشور بود، انتشار یافت؛ این نشریه بطور رایگان برای همه مراجع قضایی ارسال می‌شود که قضات بامقررات تازه هر روز آشنا و مطلع گردند.

دکتر محمد علی کنایی

کانون حقوق

جلد اول نشریه کانون حقوق در شصت و سه مجموعه‌ای از مقالات حقوقی اجتماعی و اقتصادی است که متأسفانه تاریخ چاپ ندارد. دارای مقالات دینی و یک مقدمه در معرفی (کانون حقوق) است. مقدمه بقلم آقای اسداله موثقی و مربوط به معرفی مرام و نظریه افراد کانون حقوق و تصدی آقای علی شهیندزاده در جمع‌آوری مقالات و طبع و اداره نشریه مزبور می‌باشد. و از مقدمه مزبور می‌توان حدس زد که این نشریه در سال ۱۳۱۵ چاپ شده:

تاریخ پول از صدر اسلام تا پایان

خلافت، بقلم مسعود همایونی؛ حق و قانون، علی اصغر مدرسی قاموسی؛ قانون و تطور آن، مسنن شمس؛ آیا قوانین اجتماعی وجود دارد، اسمعیل عرفانی؛ کثرت نفوس، کاظم نیامیر؛ عدالت در حکمت قدیم، بقلم دکتر سمیعی؛ روحیات ملل، بقلم حسینقلی کاتبی.

علی اصغر شریف

فلسفه حقوق

فلسفه

حقوق و احکام

در

اسلام

از نظر تجزیه و تحلیل عقلی

(یا حق و حکم)

جواد تارا

مشمول بر فهرست محتویات جزو اول و دوم، مقدمه، متن و جدول تقسیم علوم اجتماعی ۵۴۵ ص، از انتشارات دانشگاه تهران ش ۱۰۹۵ (کنجینه عقاید و فقه اسلامی، ش ۲۵)، تهران، ۱۳۴۵.

انگیزه‌ای که مولف را به تحریر فلسفه حقوق و احکام اسلامی واداشته، «تجدد دایم علوم فقهی و مسایل بحثی به تبع تغییر و اختلاف معانی الفاظ و عبارات درازمنه» بوده و برای آنکه در این گردش تاریخی از شاهراه دور نرود، «مفاد آیات قرآنیه بضمیمه تفاسیر و توضیحات ائمه اطهار علیهم السلام» را راهنمای حقیقی خویش ساخته است؛ هدف

وی «کشف حقایق از مابله عقاید و یافتن رشته حقایق و روابط واقعی قضایا» ست. وی در ضمن تقلید از استاد بزرگوار خود شیخ هادی تهرانی قدس سره در واقع «حقایق و قواعد فقهیه و اصولیه» را نگاشته و «مطالعات و قریحه و ذوق و استنباطات» خود را «بطرز تحلیل و تفکر» با آن آمیخته است، ص ۳ و ۵.

«تحلیل و تفکری» که تارا اراده

می کند، نوعی «عقل» و «تنها مقیاس» تحدید حدود حق از باطل، و افزار کار آن نیز «منطق و تجربه» است. از اینرو تارا در دفاع از این عقل و توجیه آن ناگزیر با دو جریان مانع، دو جریانی که در راه تکامل فقهی بوده یا نمودار شده، روبرو می گردد: یکی ظن اخباریان از بیسان اصولیان است. فقیه اخباری، بزعم تارا، گمان می برد که اصولی در تعیین احکام شرعی «تنها» به حکم عقل اکتفا یا دست کم در بعضی موارد بر راهنمایی عقل اعتماد می کند. و حال آنکه پیروان متأخر عقل رویه‌ای موافق «رویه» آل عصمت داشته و بدستور و اشاره ائمه اطهار تمکین داشته‌اند؛ بعلاوه این عقل به تکلیف دوستی و همکیشی و مماشات و همگامی با رویه علمای تسنن جزو ادله احکام آورده شده تا در ضمن تایید ادله نقلی از مقتضیات عقل و امکان ارائه طریق استنباط احکام شرعی استفاده شود. همچنین اعتبار دلیل عقلی در مقام تعیین وظیفه مکلف بوده، نه تعیین مستقلانه احکام واقعی. بنابراین عقل مطلق نبوده، مطلقاً هم معزول نیست، چه بشکل قیاس و استحسان «نفقه» در طریق فهم احکام، یعنی کتاب و سنت

است، ص ۵۱۵، ۵۱۶. مولف با نکای اصل «مصونیت دین از عقل مطلق» در فقه شیعه، در گذشته و محیط کنونی و ماورای آن، در فکر و رویه و سنت اعظام امامیه غور می کند. از سوی دیگر این عقل، عقل نیایی که تارا توصیف می کند، پدیده ایست متمایز از «عقل طرفداران مکتب حقوق طبیعی». وی استناد به قول استاد گرانمایه دانشگاه پاریس لوئیس لوفور می کند که حقوق بمعنای نوامیس ثابت، معین و ابدی نیست؛ بلحاظ آنکه بشر طبیعت مدنی دارد و حالت اجتماعی او پیوسته در تغییر و تطور است. حق نیز در زمانها و مکانها مختلف است و مختلف می گردد. مولف در رد این عقل نخواستہ و از مصداقهای عدالت یکی «مساوات در برابر قانون» را نام می برد و با توجه به واقع زندگانی و رفتار حقیقی انسان و نقص عملی آن در این اندیشه فلسفی بحث و فحوص می کند که اسلام آرمان برابری را با ملاحظه وضع یاد شده و انتقادات به «قانون و حکم بعدل و انصاف» با چه عظمت و کمالی برای بشر تامین فرموده است، ص ۲۵ ببعد، ص ۴۹. و بر همین قیاس برادری، آزادی و اقسام مصداق عدالت (ص ۲۸ ببعد) با بیانی نیمه فلسفی یا به اسلوب کلام سنجیده و یاد آوری شده که حقوق بدین معنا تنها «خارجی تصویر» است و ارزش فلسفه اسلامی حقوق در «نحوه تحقق مفهوم برابری، برادری و آزادی» است که در افراد و مصداق بطرزی گوناگون بظهور می رسد. وی از این نظر تقسیم حقوق را به فطری (طبیعی) و موضوعه دقیق و خالی از تردید نمی بیند، ص ۲۵.

در دیده مولف اصل و مبنای طبیعی حقوق و یا حقوق موضوعه بشر يك چیز بیشتر نیست: بر خورداری و بهره مندی بشر از هر چه هست فی الجمله؛ مقتضی و علت غایی آن نیز بقای نوع بشر است بوجه استکمال. موضوع استفاده و بر خورداری «محیط» است، مثل خوردن، دیدن، شنیدن، گفتن، اندیشیدن که این همه را از «اصل اباحه» استنتاج می کند، ص ۲۵. و برخلاف طرفداران وجود حق طبیعی که آنرا متعدد پنداشته و مقسوم به اقسام آزادی و در پایان اصل برادری و عدالت دانسته اند (ص ۲۶)، اصل را در تأمل فلسفی خویش بر «وحدت» جاری می سازد. با این وجود در رد آن تعدد و توجیه این یگانگی مفهوم، و نیز توصیف «حب بقای خویش» که گاه به فرد بشر و گاه به طبیعت و جامعه بشر مربوط می سازد، يك اختلاط مفاهیمی بچشم می خورد که در سایه آن توضیح فلسفه احکام اسلامی دشوار بنظر می رسد.

موضوع کتاب بتعبیر دقیقتر «حق و حکم» است، نه فلسفه حق اسلامی و منشأ و چگونگی استنتاج از آن بر وفق ارکان و اصول و فروع تنها که در این صورت حقیقت حق و حکم اسلامی جلی تر و هویدا می شد، بلکه اینکه حق و حکم چه بایست بوده باشد. در نتیجه مسئله در پی مسئله طرح و بشکل کلی و عام وارد بحث می شود، مثل اینکه سیر تحول مالکیت از جامعه ابتدایی انسان و پیش از تاریخ نوشته چه بوده، حقوقدان دمشق و ترك و فرانسوی در این باره چه می گویند (ص ۷۱ تا ۹۴)، نظریه

بنام در سیر تکامل مالکیت (ص ۸۸)، عقاید دانشمندان اقتصاد (ص ۱۰۵) یا بعضی موارد اختلاف قانون مدنی ایران با قانون مدنی فرانسه (ص ۱۲۰ تا ۱۲۴) چیست و قوانین دیگر بر حسب معیار فلسفی اسلامی (ص ۱۰۴) چگونه ارزیابی شود که خود فرع بر این است که پیش از آن خود از فلسفه احکام اسلامی نیک آگاه شده باشیم. بر همین نهج تعریف حق، حکم، رابطه حق و حکم، شک و شبهه حکمی و موضوعی که می توانست در تکاپوی فلسفی حقوق بمشرب تاریخی واقعی استقلال موضوع کتاب جدا گانه باشد، نه آنکه با نظر به لایب نیتمس درباره حق با حق در دستگاه فلسفی کانت (ص ۳۸۰) تلاقی شود و البته در این شرایط سخن و بحث دامنه می گیرد؛ چه هر گاه مناط ارشاد خواننده و تقویت استنباط و در آگاهی بروح قوانین و احاطه اجمالی بر احکام و قوانین مدنی باشد (ص ۷ و ۸)، به تکلیف اخلاقی به نیکی رفتار شده، ولی در خلال آن اندیشه گریزنده فلسفی ناپدید می شود. بویژه آنکه هر چیزی را نمی توان مبنای قیاس قرارداد و معجونی بنام قانون که مطلوب دانشمندی و عرفی و شرعی نیست، پژوهنده را به گلستان فلسفه عالی فقه اسلامی رهنمون نمی گردد. وجه بهتر که پیش از مذاقه موضوع از دیدگاه روانشناسی که نمود علمی دو قرن اخیر است، باز کر منابع و اقوال و زعمای علم النفس در تاریخ فرهنگ ایران زمین زمینه واقعی دیگری در حل رخدادهای فقهی و مسئله های مورد ابتلا معلوم می گردید و حق و حکم اسلامی در این دور نما از

مسیر علم النفس نیز می گذشت تا شرایط تعریف فلسفی از هر جهت فراهم شده باشد.



کتاب نارائری گران بهاست، خاصه آنکه با ترجمه نظریه شیخ هادی تهرانی، دانشمندی که سزاوار هر گونه تجلیلی است، درباره نفوذ شخصیت یا سلطنت حقه و بخصوص «اقسام نفوذ شخصیت» (ص ۱۵۰ تا ۱۵۵) پیشرفت دیگری از فلسفه حقوق اسلامی را در دوران اخیر عرضه داشته است: نفوذ شخصیت (سلطنت حقه) «معنای جامع و مشترکی» است که در کلمات پیشوایان حدیث با شکل و عناوین گوناگون تعبیر شده، ملاک و مناط احکام و حقوق و عناوین مختلف در ابواب مختلف فقه است. نفوذ شخصیت یا سلطنت حقه به مراتب و نامهای متفاوت در اشخاص و نسبت به جهات مختلف ظهور و بروز می کند. چنانکه قاعده «وضع ید، یکی از مراتب شخصیت و سلطه انسان بر مال است یا قاعده «من ملک شیئاً، ملک الاقرار به» فرع و شان و تجلی دیگری از نفوذ شخصیت یا سلطنت حقه است که قانونی ثابت و همیشگی است و با آن بسیاری از مسایل فقهی و موارد قانون مدنی ایران حل و روشن می گردد. قوانین موضوعه نیز که مستند و متکی به اراده و شخصیت هیئت جامعه است بر همین سلطنت حقه استوار است، ص ۱۲۰، ۱۲۴، ۱۳۶. این یک معیار مطمئن و سالمی است. مثلاً می توان با آن سنجید و پرسید که آیا پذیرش «مفهوم مالکیت صنعتی» که حتی در اروپا نیز در چپستی و چون و چندان آن تردیدناست، با توجه بروح و نظام حقوقی کهن و از دریچه

نفوذ شخصیت درست بوده یا نه و آیا اختراع یا علامت تجارتي و بطور کلی اثر که فرآورده فکری است، می تواند «ملك» تلقی گردد یا نه تا در تحلیل وضع ید مالك بر آن بن بست پدید آید، گو اینكه وضع ید نیز بر حسب تاویل شیخ هادی تهرانی ره و تارا تراوشی دیگر از سلطنت حقه است.

موضوعهای بکر دیگر مانند «ملازمه حق و واجب» و قیاس واجب با ضمانت اجرای قانون یا نسبت حق و واجب (رابطه متعاكس در تبدیل مال بمال باعتبار صفت قائم بعوضین یا بمثابه عمل طرفین) (ص ۳۷۴) بسیار جلب توجه می کند، هر چند در همین موضع بحث گاه صورت منطقی خالص می پذیرد و بیان ساده حقوقی «انتقال شیء درازای عوض» جای خود را بعبارتی نظیر «شخص مالك مالی را از راه مبادله بديكری بر گزار(؟) می نماید و عوض را از طرف مبادله می نماید»، می دهد.



کتاب تارا از هر جهت منبع فیض است. مولف محترم به روش مهذب و عالی قدمای که در تحقیق به شناسایی الفاظ و کلمات اهمیت فراوان می دادند و در آغاز هر فن یا قضیه ای موضوع را تعریف کرده سپس به تحلیل صفات مشترك و ممیز آن می پرداختند و از امر محسوس بغير محسوس، از مسموع بمعنا و معقول، از مجمل به مفصل و از بسیط بمركب منتقل می شدند، توجه می کند، ولی در ارزیابی این روش شاید بتوان گفت، به یقین بیراهه می رود. استدلال مولف

گرامی این است که تحقیق بشیوه قدما بالفاظی آمیخته می شود و حال آنکه امروزه باید واقعیت را در نظر داشت، ص ۳۷۴ ببعد. همانطور که خود مولف اشاره فرموده اند، روش پیشینیان ما نیز مقرون به «واقع» و واقع این بود که می خواستند زبان تازی بیاموزند و در ضمن ترویج آن از معانی و علوم نیز بهره بگیرند. شاهکارهای ایرانی حقوق اسلامی اعم از فقهی و قواعد فقهی و اصولی باستثنای چند اثر انگشت شمار به عربی نگاشته شده، و بعدها در طرح پذیرش صوری و نوشتن مقررات که رویه و مبنا بر قرض و عاریه و تقلید و استعمال لفظ و معنای بیگانه بوده، بزبان اصیل فارسی توجهی چندان نشده، گنجینه مفاهیم ارثی بتاراج رفته، و نابسامانی در بیان قواعد مدنی و جزایی و دیگر مسلط گردیده و هر لحظه زبان مادری با نفوذی روبرو بوده است. درست در چنین وضعی ارزش کار و اصالت روش تحقیق قدما آشکار می گردد که بحق باید اذعان داشت که سالم ترین و یقینی ترین افزار کار حقوقی امروز است، گوا اینکه خود مولف محترم نیز در مباحثهای بعدی در برابر پیشوایان لغت، ادب و اخلاق خضوع نموده (ص ۲۷۳ تا ۲۷۸)، در عین حال حداعتدال را نگاه داشته و «توهّمات بازیگران میدان ادب» را استهزا نموده است (ص ۴۸۸). و بالاخره این همان روشی است که در جهان علم امروز نیز بکار می رود، نهایت در هر رشته بصورتی و باقتضای مقام همراه بالوازم دیگر.

دکتر تقی لطفی